

DAIKTAI

Romanas

[...]

Penkios fotografijos

Atleiskit, mielieji, kad esame tokios išblukusios, prastos kokybės, bet nepamirškite, kad buvo karo metai – kitoje mūsų pusėje patys galite patikrinti pieštuku užrašytas datas, – ir jau vien tai, kad tokiu metu buvome sukurtos, yra mažas stebuklas, tarsi tylos, susikaupimo ir ramybės pertrauka tarp baisių sprogimų, lėktuvų gaudesio, griūvančių pastatų keliamos sumaištis. Vilnia pro Užupį plaukė ne tik šunų ir kačių maitos, bet ir apvirtę šalmai, kareiviški batai su kojų strampais. Tad mums pačioms paslaptis, kaip Luko tėvai sugebėdavo pasikviesti fotografą, tarkim, į Bernardinų sodą, kai net prie Katedros būdavo sunku rasti tą trikojį su fotokamera.

Nežinome, kiek mūsų tais metais buvo pagaminta, tačiau penkios vis dėlto išlikome sename Luko tėvo padarytame odiniame albume. Tokie ploni, karpytai kraštai, be blizgesio popieriaus lapeliai, gal kiek panašūs į maldaknygėse laikomus šventus paveikslėlius. Juodai pilki žmonių atvaizdai snieguotos žemės ir juodų medžių fone.

Suprantama, mūsų pagaminimo dienomis atrodė gana neblogai, bet nepamirškite, kad nuo tų dienų praėjo bemaž penkiasdešimt ketveri metai, pusė amžiaus, o toks laiko tarpas fotografijai bene riba. Laimė, kad visą tą laiką slypėjome po tvirtu odiniu albumo viršeliu, tad vaizdą naikinanti šviesa mūsų nepasiekė. Gal kiek paveikė drėgmė – juk pasigirdus pavojaus sirenoms Luko tėvai, ką nustvėrę, ką pamiršę, vis dėlto du fotografijų albumus pasikišdavo po paltais ir saugodavo net gulėdami ant upės ledo, taip, matyt, vildamiesi išsaugoti bent keletą praeities relikvijų. Nepamirškime, kad per pusę šimto metų net geros vilnos gobelenai praranda dalį savo pirminio spindesio, tai ką kalbėti apie chemikalais išryškintą vaizdą. Net šilkas iš purpurinio tampa blyškiai rausvas, agato spalvos siūlai – panašūs į pernykštę praradusią net užuominą į žalią spalvą žolę. Taigi, aiškiau pasakius, mes senstame, tačiau, o stebukle, žmonės mūsų atvaizduose – ne. Kokius kameros blykstė juos sugavo, tarkim, 1942 metais, tiksliau, tų metų žiemą, tokius juos matote ir šiandien. Išėitų, kad nuotraukose slypi galia, prieš kurią yra bejėgis net visa ryjantis laikas. Nelaikykite šios išvados mūsų pasigyrimu, nes tokia yra tiesa, su kuria nepasiginčysi. Pažvelkite patys ir įsitikinsite:

Štai kieme ant Vilnios kranto šalia balto dviaukščio namo ant lenkiško prieškarinio motociklo „Sokol“ sėdi Luko tėvas – pagal datą kitoje pusėje galime nustatyti, kad jam 35 metai, odinėmis su aukštais atvartais pirštinėmis ant rankų jis laiko vairą. Tarp jo rankų ant sidabru blizgančio benzino bako sėdi trimetis Lukas. Ko gero, dabar ankstyvas pavasaris, nes už tėvo pečių ant šlaitelio dar matosi nedideli sniego lopai, juodi palinkusių medžių kamienai, pro kuriuos galima įžiūrėti Šventos Onos ir Bernardinų bažnyčių bokštus. Ant tėvo galvos – odinis, tikriausiai lakūno, šalmas. Berniukas aprengtas paltuku su zuikio apykakle, megztomis kelnaitėmis ir neaukštais lakuotos odos aulinukais, ant galvos zuikio ausinė. Aiškiai šaltas pavasario pusiaudienis. Už tėvo nugaros – keturi prastai aprengti vaikai. Skylėtos, per didelės kepurės, apsmukusios kelnės ir kojinės, nušleivoti batai. Po nosimis kybo spindintys lašeliai – berniukams šalta, bet jie sėdi susiglaudę kaip keturios kuosos ant kamino. Jų veideliai švyti džiaugsmu, iš kurio galime suvokti, kad toks sėdėjimas ant tikro blizgančiu baku motociklo – jiems didelė švente. Visi vaikai tarsi ir nenujaučia, kad yra fotografuojami, tik tėvo žvilgsnis nukreiptas į objektyvą. Kiek mums žinoma, odinis lakūno šalmas su pirštinėmis ir šiandien saugomi Luko dirbtuvėje, giliame komodos

stalčiuje – dvi karo metų tėvo atminimo relikvijos, kurių niekam nevalia liesti. „Sokolo“ tuo tarpu jau seniai nebėra – gal buvo atimtas kareivių? gal surūdijo kokioje metalo laužo krūvoje? Beje, ir tėvo nebėr, 1997 metais jis atgulė amžino poilsio, kiek girdėjome iš Luko ir jo motinos pokalbių, kažkur už Vilniaus, Karveliškių kapinėse – motina nesutiko jo gabenti į Veprius šalia Ukmergės, atseit keblu bus lankyti. Tad guli žmogus ne tarp savųjų, o tarp lenkų, rusų ir gudų – tokios tai yra daugiatautės kapinės. Lukas žmonai kartais aiškina, kad tėvas buvęs užsispyręs laisvamanis, būdavo, ims ir paklaus: Lukai, kaip tau atrodo, yra ten kas, ar nieko nėra? man atrodo, kad nieko, tuščia, tik kosmosas. Ir nepadėdavo sūnaus bandymai įrodyti Dievo esimo, taigi, jam buvo visiškai nesvarbu, kur jį palaidos, nes žemė, anot jo, visur ta pati, o į jokių pomirtinį gyvenimą jis netikės dar nuo to laiko, kai Vepriuose klebonas Mirskis už ausies tąsė jo motiną už tai, kad neišmokė vaiko pagrindinių tikėjimo tiesų. Tėvas sakydavo: jeigu tokie Dievo tarpininkai čia, žemėje, tai man tokio Dievo nereikia – jis aklas ir kurčias.

Dažnai, mane rodydamas, Lukas žmonai plačiau papasakoja apie šeimos gyvenimą tame dviaukščiame baltame name ant Vilnios kranto. Kieme stovėjo ilgas raudonų plytų namas, jame karo metais buvo įsikūręs dailiųjų amatų fabrikėlis „Marginiai“. Tarp jo steigėjų vienas pirmųjų buvo tėvas, subūręs odos cechą, kuriame buvo gaminami meniški odos dirbiniai. Visus karo metus jam vadovavo Luko tėvas, mat dar iki karo buvo baigęs odos mokslus Estijoje, nuo seno garsėjančioje metalo ir odos gaminiams. Visi cecho bendradarbiai buvo tėvo mokiniai. Niekada niekur nedirbusi motina porą metų mokėsi mažais teptukais dažyti odinius reljefus, tačiau šis kruopštus darbas jai greitai atsibodo. Na, o tėvas net pasibaigus karui, sugrįžęs iš Vorkutos, atkūrė odos cechą ir dar keletą dešimtmečių jam vadovavo. Tame pačiame raudonų plytų pastate tilpo kalvystės medžio apdirbimo ir odos skyriai, priklausę naujai suburtam Dailės kombinatui.

Iš šio trumpo Luko žodžių atpasakojimo jūs galite suvokti, kokia talpi kartais būna maža išblukus fotografija. O svarbiausia, savo akimis regite trejų metų Luką ir trisdešimt penkerių jo tėvą, nors šiandien Lukui arti septyniasdešimties, o tėvas, sulaukęs aštuoniasdešimt ketverių, miręs. Štai tokius skaičius sulyginę, jūs galite akivaizdžiai įsitikinti, kaip pragarišku greičiu skubantis laikas žvelgiant į mane tarsi stabteli ir pasuka atgal, kaip koks atbulai einantis laikrodis, ilgą žmonių gyvenimo tarpą atsukantis metai po metų, kol Lukas vėl tampa tuo ant „Sokolo“ sėdinčiu trimečiu berniuku, vienturčiu, aprengtu vilnos paltuku su zuikio apykakle, to paties kailio ausine, megztomis kelnaitėmis ir auliniais lakuotais batais. O aš, išblukus karo metų fotografija, liqšiol prisimenu vakarus, kai šeima susirinkdavo prie nuotraukų albumo, ir dešimtmetis Lukas klausdavo motinos: o kas šis berniukas, sėdintis ant motociklo bako? Tai tu, atsakydavo motina su nerimu balse, tarytum išsigandus nesustabdomai skubančio laiko ženklų. Čia mano žodžių atsargos išsenka, tai patariu pereiti prie kitos fotografijos, ji, vilnuos, taip pat turės ką papasakoti.

Esu antroji nuotrauka iš penkių. Matote tą patį karo metų Vilnių. Skrybėlėti, ilgais paltais ponai. Tarp jų dvi ponios, vyrų žmonos, skrybėlaitės apvestos kailiuku, kailinės movos, pusaukščiai aulinukai.

Priekyje priklaupę ant vieno kelieno du berniukai – iš kairės Lukas, iš dešinės jo pusbrolis Edmundas, vadinamas Edziuku. Lukui treji, o pusbroliui treji su puse. Pilki paltukai ir vienodos zuikio kailio ausinės. Bernardinų parkas. Daug sniego, juodi medžių kamienai, Vilnios posūkis ir aukštas krūmynais apaugęs snieguotas Bekešo kalnas.

Esu truputėlį didesnė už pirmąją fotografiją. Ir popierius storesnis, kampai nenušiurę, neužlenkti. Vadinas, mane sukūrė ne koks atsitiktinis fotografas, kaip tą su lenkišku „Sokolu“, Luko tėvu ir berniukų šutve, o tikriausiai netoli Katedros su savo *štatyvų* įsitaisęs meistras. Matyt, jo ir kameros būta geresnės, nes žmonių veidai ir po penkiasdešimt ketverių metų puikiai išsilaikė, nors, suprantama, esu nespalvota – karo metais spalvotų nuotraukų gal niekas ir nekūrė.

Greičiausiai jūs matote 1942 metų žiemą. Iš drabužių galime daryti išvadą, kad Luko ir jo pusbrolio šeimoms tai nebuvo labai sunkus metas, nors rūbai dažnai klaidina – kokiame išpardavime įsigytas paltas ar skrybėlė, moteriška mova ar aulinukai karo nepriteklių fone atrodo gana įspūdingai, nors tuo

pat metu namuose galbūt trūko cukraus, duonos ir muilo, nes žmonių gyvenimus – jei mano atmintis neklysta – tvarkė kortelių sistema, visa buvo normuota, kiek kortelė užrašyta, tiek gali nusipirkti, juk pinigais buvo bemaž bevertis – du šimtai vokiškų markių mokėta už slapta atgabentą miltų maišelį.

Ir vis dėlto mano popieriuje įamžinti žmonių ir vaikų veidai nedvelkia liūdesiu. Gal buvo sekmadienis, laisva nuo darbų diena, vyresnis Luko tėvo brolis Stanislovas su žmona ir Edziuku aplankė Užupį, gal papietavo su jaunesniojo brolio šeima ir nutarė bent valandėlę pasivaikščioti pilies kalno papėdėje, Bernardinų sode, nes naktį iškrito toks švarus sniegas, kad griuvėsiai tapo panašūs į neregėtas apsnigtas pasakų piliis, o kiekviena medžių šaka ir šakelė buvo papuošta nežemišku baltumu. Gal berniukai, nuo ryto žvelgę pro langus, paprašė tėvų nusivesti į parką, nes tiek daug prisnigo ir būtų didžiulis džiaugsmas pasimėtyti gniūžtėmis, o gal ir sniego senį pastatyti.

O nuolatinis prie Katedros dirbantis fotografas, išvydęs besiantį nemažą žmonių pulkelį, nepraleido progos ir pasiūlė savo paslaugas: ar nenorėtų ponai ilgam atminimui nusipaveiksluoti? Oras puikus, nuotraukos kokybė būsianti gera, be to, visa truks vos kelias minutes.

Taigi: ilgam atminimui. Kokie pranašingi buvo šie žodžiai. Luko dėdė Stanislovas mirė tolimojoje Amerikoje, jo žmona Valė sūnaus išvežta į kažkokią senelių prieglaudą, o pats Edmundas – visa tai žinau iš garsiai skaitomų laiškų – jau atšventė septyniasdešimties jubiliejų. Laiške buvo įdėta fotografija, kaip du vandens lašai panaši į mane. Ir štai aš visus tuos išsiskyrimo metus prabuvau Lietuvoje, o mano antrininkė klajojo po pasaulį, kol pagaliau po daugybės metų sugrįžo į Vilnių. Juk kartais net mažų daiktelių lemtis ne mažiau įdomi nei žmonių likimai.

Laikydami mudvi prieš akis, galėtumėte palyginti ir patys įsitikinti, kad klajoklė mano dvynė stipriau pablukus, krašteliai nušiuurę, kitoje pusėje užrašyta data 1942 m. ir įrašas „Vilniaus Bernardinų sodas“ – vos beįskaitomi, kai kurios raidės visiškai išnykusios, tai tik nuspėti gali, koks žodis anais baisiais karo metais užrašytas. O mano klajonės buvo labai trumpos – iš Vilniaus į Kauną, iš Kauno atgal į Vilnių, dar keletas pakeistų butų – štai ir viskas. Kiek prisimenu, fotografijų albumas klajonių metu visada buvo saugiai paslepiamas lagamine po rūbais, kai kiti daiktai būdavo gabenami net neuždengti audeklais, tiesiog sustatyti sunkvežimio kėbule.

Dvi mažesnės už delną fotografijos, plonas popierėlis, o kiek metų ir atminimų išsaugota. Koks kitas daiktas, šitiek metų išbuvęs su Luko šeima, didžiutęsi ir skelbte skelbtų savo išskirtinumą. O mes tūnom tarp albumo lapų ir tylim – karas, jo pabaiga, pokaris ir kiti laikmečiai mums nedaro jokios įtakos. Esame uždaros, bet sykiu ir atviros žmogaus prisiminimams. Norime tik pabrėžti, kad niekada nesikėsinom į meno valdas – esame tik dokumentika, dėl to, kiek tenka išgirsti, daugelio šiuolaikinių nuotraukų pretenzijos į tikrąjį meną mums atrodo juokingos ir nepagrįstos. Vien faktas, kad mus sukūrusi šviesa gali mus ir sunaikinti, įrodo, koks trumpaamžis mūsų egzistavimas – šimtas metų yra riba, už kurios mūsų popieriuje įamžintas atvaizdas išnyksta arba tampa neatpažįstamas, nebent iš per stebuklą išsaugotos fotojuostelės, vadinamos negatyvu, ar iš dagerotipinės plokštelės, ryškinamos gyvsidabrio garais, būtume atkurtos iš naujo. O juk tikrasis menas tveria daugelį tūkstančių metų, prieš jį mes esame trumpaamžės kaip vienadienių skrydis ankstų pavasario rytą. Gal iš to savo vietos žmonių gyvenime suvokimo mes, dvi karo metų fotografijos, esame kuklios, nors mūsų atmintis ir siekia pusšimtį metų. Gal tik mūsų savybė tarsi sustabdyti laiką – šiandien septyniasdešimtmetis Lukas mūsų atvaizduose trimetis berniukas, ir kiekvieną kartą į mus žvelgdamas žmogus gali įsitikinti, kad trimetis jis ir išliks iki tos lemtingos dienos, kai šviesa ir laikas sunaikins šį įrodymą – sunkią valandą paguodžia, ir prieš senio akis bent akimirksniu nušvinta per naktį gausiai pasnigęs sniegas aną tolimą 1942 metų sekmadienį, ir vaikystės šventumas sugraudina pavargusią žilagalvio žmogaus širdį.

Na, o dabar, kai į mus jau atsižiūrėję ir iš klausos mudviejų pasakojimo, užmeskite akį į tą didelę Luko dirbtuvėje ant sienos priešais darbo stalą kabančią fotografiją.

Jau girdime jus klausiant: Margaritą atpažįstam, ji beveik nepasikeitus, bet kas tas garbanotas juodaplaukis, į kurio ranką ji įsikibus?

Ne jūs pirmi šito klausiat. Ši bemaž pusės metro dydžio nuotrauka po stiklu juodame rėmelyje nėra tokia jau sena – ji daryta 1961 metų žiemą, Naujųjų metų sutikimo šventėje konservatorijoje. Lukas ir Margarita ją laiko savo vestuvine nuotrauka, nes kitos tiesiog neturi. Sutuoktųjų diena, tiesa, nesutampa, tačiau jiedu tą naktį vienas kitam pasižadėjo ir po savaitės apsimainė žiedais, kurių vidinėj pusėj įrašyta kaip tik 1961 metų sausio pirmosios data.

Kas kartą klausiamas, kas tas jaunuolis šalia paikiai atpažįstamos Margaritos, Lukas parausta, ima delnu trinti žilu šepečiu apžėlusį pakaušį ir, tarytum teisindamasis, sako: sunku įsivaizduoti, ką tas prakeiktas laikas su žmogumi padaro, aš pats čia savęs neatpažįstu, stovi kažkoks riestanosis garbanius ir išplėtęs akis žiūri į savo likimą – fotografijoje užfiksuota Naujųjų metų naktis man tarsi pakuždėjo, kad visos paieškos baigtos, nes šalia manęs stovi mano gyvenimo moteris.

Paklaustas rausta ir jam sarmata, kad laikas sugebėjo iš pailgo veido nulipdyti kone išpurtusią fizionomiją su juodais paakiais ir žilais ant lūpų užkritusiais ūsais. Žiūri į tą dvidešimt vienerių metų vyruką ir vis iš naujo negali patikėti, kad žmogų taip žiauriai subjauroja laikas, tas pats, vienintelis ir jam, ir jo žmonai, nes kito nebuvo. Laikas, leidęs Margaritai išlikti ta pačia pasišiaušusia pianiste, anot buvusio jos profesoriaus V.

Ir vis dėlto likęs vienas ir ilgiau įsižiūrėjęs į Margaritos ranką, į lengvai išlenktą riešą, į pirštus, tarsi puikaus meistro iškaltus iš balto Feraros marmuro, pastebi, kad tokių linijų jau nebesugrąžinsi, nes juos taip pat brutaliai ir negailestingai subjaurojo laikas, kaip ir tas ilgiausias tiesiausias visame Vilniuje kojas – išryškėjusios venos, kraujosrūvos, mėlynos odos dėmės – visa kalba apie tai, kad kasdieninė kova už būvį šalia to beveik išprotėjusio tapytojo, metų metus besitęsiantis pinigų stygius, besaikis gėrimas net gimus sūnums, visa tai graužte sugraužė geltonkasės mergaitės atminimą – nepamirškite, kad vaikystės dienomis Kaune jiedu buvo artimi draugai, vėliau ilgam praradę vienas kitą ir tik keletą metų iki tos šventinės nakties konservatorijoje vėl netikėtai atradę.

Ir vis dėlto Margarita ta pati. Ją kiekvienas šioje nuotraukoje atpažįsta. O štai net artimiausi Luko bičiuliai klausia: kas tas „bachūras“ šalia Margaritos? Ir ką jam atsakyti? Kaip pasiteisinti? Gal kaltinti degtinę ir tą rūgštų anų laikų vyną? Gal bemieges pragertas naktis kažkur toli nuo namų, Vilniaus senamiesčio rūsiuose? Kaltinti save už tai, kad jau seniai išnyko visi bičiuliai ir triukšmingi Naujųjų metų sutikimai? Šiandien Margarita net nesulaukia dvyliktos – pavargau, pasako ir, palinkėjęs sutikti Naujuosius, užsidaro savo kambaryje, pasimeldžia už sūnų šeimas ir atsigulus užmiega. Net sveikinimo atvirukai, kurių anksčiau gaudavo dešimtimis, tarytum išnyko – vienas, du, geriausiu atveju trys, ir viskas. Bemaž užmiršti savo vienuoliktą. Tad nesistebėkime, kai girdime į fotografiją žiūrinčio senio giesmelę: Augustinai, kas tik buvo, viskas dingo, viskas žuvo. Liūdna dainelė iš senos Anderseno pasakos, ponios ir ponai.

Pats save gatvėj sutiktų ir nepažintų, jeigu žiūrėtų to garbanoto jaunuolio žvilgsniu arba keistos senoviškos pasakos akimis. Bet argi ne pasaka yra visas žmogaus gyvenimas ir mūsų, fotografijų, būtis? Būtis tarp švytinčių, tarsi amžinu miegu miegančių dulkių, tarp dulkėtų daiktų paviršių, tarp muzikos garsų, knygų, sudžiūvusių rožių, Pietų jūrų kriauklių ant knygų lentynos Luko dirbtuvėje, kurios lange liepsnoja vyresniojo sūnaus sukurto „Nukryžiuotojo“ vitražas, tas spalvotų stikliukų ir švino siūlių vaizdinys?

Juntu, kad ketvirtoji iš mūsų penkių nuotrauka jau netenka kantrybės, klausosi mano nuklydimų į lankas ir laukia, kada gi aš baigsiu. Tai ir perduodu žodį Luko tėvo motinos Ievos Vėgėlytės atvaizdui – gal jis sugebės rišliau už mane iškloti savo liudijimą.

Esu gana didelis pailgas juodai baltas senos moters atvaizdas. Mano patekimo ant sienos Luko dirbtuvėje istorija, viliuos, jus sudomins.

Pradėsiu nuo pokario kaime. Ievutė, devyniasdešimt ketverių metų senutė, gyveno pas vyriausiąjį savo sūnų Joną. Šiltais vasaros pavakariais ji mėgdavo kaip vištelė tupėti ant ilgo pasienyje stovinčio suolo, jį Jonas buvo sukales po langu. Ten pat į atšlaimo žemę buvo įkasęs ir didelio stalo kojas, mat virtuvikė

buvusi labai maža – molio pečius užėmė didesniąją jos dalį, tad šeima geru oru valgydavo kieme, gaivus vėjelis išsklaidydavo musių tuntus, o virtuvėje tiesiog negalėjai pasemti rūgusio pieno šaukšto, kad sykiu neužgriebtum ir kelių musių. Ta neišnaikinama velnio veislė tūpdavo ant senutės lūpų, lįsdavo į akis – musgaudžiams Jonas gailėjo pinigų. Vienintelis dalykas, šiek tiek apmažinantis muses, buvo tokie stikliniai spąstai. Esu juos mačius. Jie buvo pirktiniai ir gan gudriai padaryti. Ant stalo padedama nedidelė lėkštelė, į ją įpilama ištirpdyto cukraus. Šis masalas uždengiamas išgaubtu stiklu su kakleliu, kurio anga užkemšama. Gaubto apačia užlenkta į vidų, kad susidarytų toks kaip ir apskritas lovelis, virš jo taip pat palikta anga. Gaubtas panardinamas į kibirą su vandeniu, kad lovelyje atsirastų vandens spąstai. Visas gaubtas stovi ant trijų stiklinių kojelių, kiek pakilęs virš lėkštelės su cukrumi. Musės kaip pamišusios lenda po gaubtu ir siurbia saldumą, o prisiurbusios kyla į viršų ir patenka po užkimštu gaubtu. Vienos rėplinėja valandą ar net dvi, o kitos, matyt, sočiau prisisiurbusios, krenta į vandens griovelį ir čia gauna galą. Jonui belieka paimti gaubtą ir išnešus ant skiedryno atkimšus kaklelį iškratyti muses – jas kaipmat sulesa vištos. Išvydusios vyrą su tuo stiklu rankose einantį skiedryno link, vištos iš tolimiausių atšlaimo kampų skuodžia net pasišokėdamos, paplasnodamos. Bet nesistebėkim tokiu vištų godumu. Patys pamąstykime, kaipgi vištai sugauti gyvą velnio išperą, jei ji net nuo odinės pliauškės spėja pasprukti. O čia štai – vaišinkitės, raibosios, jūsų stalui keli šimtai saldaus skysčio pripampusių dvisparnių. Jeigu ne tas stiklinis gaubtas, tai per muses nebūtų gyvenimo.

Kaip sakiau, visai kitas reikalas kiemas – musę net lengvam vėjeliui nesunku į pašalį nunešti. Dėl to šeima – Ievutė, jos sūnus Jonas, jo žmona Stasė, sūnus Pranelis ir duktė Danutė – valgydavo prie kiemo stalo. Vieni susėsdavo ant ilgojo suolo pasienyje, kiti atsinešdavo kėdes ar taburetes.

Ievutė labiausiai mėgdavo mažu lenktiniu peiliuku knibinėti išvirtą žuvies galvą – kiek ten tos mėsytės, o užsiėmimo gerai valandai, šeima jau papietavus, o senutė vis dar ieško paklydusio žuvies trupinio, toks jis jai būdavo svarbus ir skanus. Tupi, net nepasakytum, kad sėdi, kaip vištelė taškuota skarele ir knibinėja lydekos galvą.

Paveikslavimo dieną Ievutė Vėgėlytė buvo išnešta ir patupdyta ant suolo nes visas pasaulis kvepėjo alyvomis, saulė klajojo už namo tai nespigino akių. Šalia jos taip mėgdavo sėdėti Lukas, mėnesiui atvežtas iš Kauno, vėliau iš Vilniaus pas tėvo brolių Joną pasisvečiuoti. Čia, ant šio suolo sėdėdamas, vaikas išmoko ne vienus poterius, ne vieną šventą giesmę, nes senelės galvoje ir širdyje tilpo jų galybė. Ir ne tik berniukas, bet ir kiti šeimos nariai stebėdavosi, kaip bemaž šimtametė senutė prisimena tiek žodžių – kada gi ji juos spėjo širdin susidėti, jei visą amžėlį tik siuvo ir siuvo keliaudama iš kaimo į kaimą? Šito niekas negalėjo paaiškinti. Tiesa, jos sūnus Jonas prisimindavo, kad būdama jaunesnė labai mėgdavo laisvesniu nuo darbo laiku atsiversti senovišką *kantičką* ar naujesnių laikų maldaknygę, greičiausiai iš šių knygų ir bus tas neišsemiamas žodžių atsargas sukaupus.

Taigi paveikslavimo dieną senutė sėdėjo po langu, sausas rankų šakeles susidėjus į skreitą, berods, laukė, kada baigs virti žuvienė. Štai čia taip ją besėdinčią felčeriukas Antanėlis ir nufotografavo, gal senutei net nepastebėjus, kaip blykstelėjo aparato švieselė. Po geros savaitės eidamas pro šalį į Slabadą užsuko ir padavė Jonui mane – tokį mažą siaurą popierėlį. Padavė sakydamas: turėsi, Jonai, mamos atminimą. Tomis dienomis visi suprato, kad jau nebeilgai Vėgėlytė džiaugsis popiečio saule, alyvų kvapais ir dangiška ramybe – devyniasdešimt ketveri ne juokas, nors, anot Jono, Ievutės tėvas Ignasius sulaukęs be dvejų metų viso šimto. Tik senis iki pabaigos buvęs gan stiprus, vis kokią žuvį iš pliauskos droždavo ir šypsodamasis į usą kartodavo: tai vis mano tėvo atminimui. Ir papasakodavo trumpą pasaką apie Žuvinčių kaimo ežere gyvenusį savo senelį Vėgėlę. Jis naktimis išlipdavęs į krantą ir, užsikūręs lauželį, sename, dar caro laikų, aliuminio puodelyje virdavęsis arbatą. Pavirtęs į žmogų jis visą naktį prasėdėdavo ant ežero kranto, o brėkstant aušrai nerdavo į juodą Žuvinčių vandenį, kol vieną rytą pramigo ir nespėjo panerti. Taip jo plaukmenys pavirto rankomis, ir teko apsigyventi ant aukšto Žuvinčių kaimo kalno. Tarp šimtamečių liepų pasistatė sodybą, vedė gražią to kaimo mergelę. Niekas šia senio pasaka netikėjo, tačiau mirus, aišku, po daugelio metų, Ievutės vyrui Gudaičiui žmonės grįžo prie

mergautinės siuvėjos pavardės, o matydami, kaip ji mažu lenktiniu peiliuku knibinėja žuvies galvą, nepiktai ir pasišaipydavo: Vėgėlytę prie savų traukia. Nors šiaip kaime gyveno ne vienas žmogus kokio paukščio ar žvėrelio pavarde. Buvo Strazdas, Kiškis, Šernas, Karvelis. Ievutė net džiaugėsi atgavus tokią garbingą prosenelių pavardę, nes Gudaičių apylinkėse knibždėte knibždėjo.

Lukui, šešiamečiui Kauno gatvių berniūkščiui, patiko ta dėdės Jono pasakojama giminės pasaka, tai jis naktimis įsivaizduodavo save, nardantį Žuvinčių ežero gelmėse, o naktimis kūrenantį ant kranto nedidelį lauželį, virš kurio ant kartelės pamautas aliuminio puodelis skleidžia žolelių kvapą, mat žolių arbata buvo mėgiama vaiko valgis, ypač su juodos medumi pateptos duonos rieke. Lukas niekada nedrįso paklausti dėdės, ar pasaka tikra, nes bijojo išgirsti neigiamą atsakymą – tuomet jis nebegalėtų įsivaizduoti savęs slidžia, marga, plačiu uodegos peleku vėgėle.

Senolei mirus, Jonui baigus dienas kažkokiam Vilniaus beprotyne – tai žinau iš jo žmonos Stasios kalbų – aš, mažoji nuotrukėlė, buvau nukišta į stalo stalčių, kur tūnojo ir Vėgėlytės lenktinis peiliukas, ir jos adatų skrynelė, mat marti norėjo kuo greičiau užmiršti buvusią labai griežtą anytą. Po kelerių metų pas Abraomą – čia Ievutės kalbos kruopelė – iškeliavo ir Stasia. Lukas, tuo metu jau dvidešimt vienerių, sužinojęs, kad jo pusseserė Danutė ruošiasi parduoti sodybą ir keltis į Ukmergę, atvyko į kaimą, geisdamas pasirinkti kokių vaikystės ženklų. Be to, ir Danutė parašė, kad jeigu jis, mylimiausias Vėgėlytės anūkas, norįs pasiimti kokį daiktėlį senelės atminimui, tai tegu paskuba, nes kitą mėnesį nauji šeimnininkai – ar tik ne jaunojo agronomo šeima – visą užsilikusį šlamštą surinks ir išmes į seną bulvių duobę, gal ir užkas, kad praeitis niekada jau nebadytų akių.

Lukas nedelsė, nors nežinojo, kas bus iš senelės daiktų išlikę. Tikėjosi aptikti – gal ant aukšto – Vėgėlytės išsiuvinėtus du lininius kilimėlius, vieną su elniais ir rudais skalikais, kitą su ant malkų rogėse sėdinčiu nykštuku, vienoje rankoje jis laiko šilkinių siūlų vadeles, o kitoje – beržo šakelę, kuria paragina roges traukiantį stirniną. Tokių kilimėlių Lukas niekur kitur nebuvo matęs. Vylėsi rasiąs ir kelis senelės nupintus kašikėlius grybams ir uogoms – niekas tokių gražių visame kaime nemokėjo pinti, tad žmonės retsykais vieną kitą ir nupirkdavo. Žinojo, kad ieškos senelės peiliuko, adatų skrynelės ir, jei pasiseks, manęs, mažesnės už vaiko delniuką nuotrukėlės, nes kitos tiesiog nėra net Luko šeimos albumuose. Buvau gerokai pablukus, gal kada ir perlenkta, nes išilgai – ačiū laikui, kad nekliudė senelės veido – ėjo šviesiai pilkas rėžis.

Tokią mane Lukas ir parsivežė į Vilnių. Parodė Margaritai klausdamas, ar verta išdidinti. Žmona pritarė, nes keletą kartų prižiūrėjęs vyro į miestą atsivežtą Ievutę, prisiminė ją kaip neišpasakyto gerumo senutę, be jokių seniems būdingų kaprizų, reikalavimų – sėdėdavo ant žemo suoloelio ir vis kažką adė, lopė, taisė, siūlą į adatos ausį verdavo nežiūrėdama, pasikliaudama pirštais. Prisiminė ir šventąsias giesmes, giedotas nuo ryto iki vakaro neįkyriai švelniu dusloku balsu – buvo tarp jų ir lenkiškų, nes gimus 1892 metais, matyt, neužmiršo dvaro laikais bažnyčioje lenkų kalba laikytų mišių. Kartais padainuodavo ir senovišką baladę apie nekaltos kaimo mergelės ir svieto perėjūno meilę, pasibaigusią nekaltosios žūtimi Dunojaus vandenyse ir vilioklio pakorimu miesto aikštėje, mat Dievas teisingas – mergelės siela patenka į rojų, o sukčiaus – į pragarą.

Žodžiu Margarita pritarė, kad nuotrukėlę reikia išdidinti ir pakabinti įstiklinus ant sienos dirbtuvėje šalia jųdviejų vestuvinės nuotraukos.

Taip buvau nunešta į fotoateljė, ir po keleto dienų Lukas atsiėmė bemaž į mane, mažąją nuotrukėlę, nepanašų tikrą žmogaus atvaizdą. Štai pažvelkit: baltos skarytės metamas šešėlis dengia dalį aukštos labai raukšlėtos kaktos be antakių, giliai giliai akiduobėse švyti tarsi jonvabalčiai šiltos akys, jų žvilgsnis toks geras ir atlaidus, lyg senutė per ilgą savo gyvenimą nebuvo nė sykio užpykus ar ką rūsčiai išbarus, nosis – kaip kurapkos snapelis, lūpose sustingus lengva šypsenėlė, kuri tikriausiai reiškia daug mačiusio ir patyrusio žmogaus kiek pašaipų požiūrį į prabėgusį laiką – kiek mane beėdei, o aš vis dar sėdžiu įsaulyje ant suolo vyriausiojo sūnaus namuose, nepažeminta, prižiūrėta, nuprausta ir mylima. Ir nuo to gilių akių švytėjimo visa apšviesta: raukšlėlės, senatvės dėmelės ant veido ir ant plonų sterblėje

miegančių rankų, susiraitę žili gyvaplaukėliai ant raukšlėto smakro, nuo kone šimto metų darbo išsišovę pirštų krumpleliai, gyslos, gelsvi, truputėlį pakumpę siuvėjos nageliai, ilgo, bemaž šlepetes siekiančio chalato gėlės. Visa apšviesta graudžia ir sykiu atlaidžia būties šviesa.

Atsisėdęs prie savo popierių Lukas dažnai žvelgia į tas pavargusias sterblėje miegančias rankas, ir žinau, kad prisimena savo vaikystę. Juntu, kaip mąsto apie tai, kad šiandien Vėgėlytė būtų jau 130 metų amžiaus ir tikrai būtų tapus lengvesnė už putpelės plunksną, nes ir panaši buvus į tą taikų palaukių paukštelį, ir berniukui atrodydavo, kad jos kumpa noselė tiktų grūdus ir sėklas lesioti.

Žiūri į pirštus ir prieš akis iškyla ankstyvas rudens rytas: štai jis su senele išsiruošia į pušyną plonųjų šaknelių kasti, kelionė bus netrumpa, nes reikės nusileisti kalnu šalia kapinyno tvoros, pereiti Riešės tiltą, pakilti į kalną, paėjėti tankiu eglynu Kūly ir išėjus į laukymę pasukti Šventosios pusėn – ten ir auga didžiosios karvelių uldukų pušys, nors šaknelių ieškos šalia neaukštų pušelių, mat tik jos turi tokias lanksčias, tinkamas kašikėlių pynimui šaknis. Vėgėlytė perbrauks mažu grėbleliu per smėlį, ir pasirodys gelsvos tarsi auksinės plonosios medžio gyslelės. Tuomet suras šaknies galą, suims pirštais ir atsargiai keldama išlups iš žemės, ir toje vietoje, kur šaknis pradeda storėti, mažuoju peiliuku nurėš ją – per stora medžio gysla tampa nelanksti ir netinka kašikų pynimui.

Žiūri į mane, noriu pasakyti, į Ievutės Vėgėlytės atvaizdą, išdidintą iš mažos senos nuotraukikės, ir regi, kaip sėdėdama ant kelmo senelė nuskuta šakneles, braukdama peiliuku per ploną vos besilaikančią žievę. Visas nuskutus, štai ji imasi kito darbo. Iš chalato kišenės išsiima akinius ir jų virveles – akinių rankenėlės kadai kada nulūžusios ir pradingusios – užmauna ant ausų, o stiklai kybo ties pačiu nosies galu.

Žiūri ir vaiko protu supranta, kad be akinių senelė neįžiūrėtų šaknies šerdies ir negalėtų perskelt. O juk dėl to, kad senelė kašikus pina iš perskeltų šaknų, jie tokie gražūs, nes kiti žmonės kaime pina iš apvalių karklo vytelių – toks kašikas tinka tik bulvėms ar griežiams. Vėgėlytės kašikėliai tinka baravykams ir uogoms, nes jie lengvi, su jais gali valandų valandas po eglynus vaikščioti ir nepavargs ranka.

Žiūri į senelės veidą ir mato tėvą – tokie jiedu buvo panašūs. Aprištum žilą tėvo galvą Vėgėlytės skarele, pakabintum ant nosies tuos pačius akinius, tai manytum, kad akyse dvejinasi. Gal dėl tokio panašumo Luko tėvas, jauniausias iš trijų sūnų, motinos buvo taip mylimas. Be to, jis vienintelis iš sūnų nesulaukęs šešiolikos išėjo į Kauną laimės ieškoti, atsisakęs teisių į žemės gabalą. Išėjo, kad niekada nesugrįžtų.

Žiūri į Ievutės atvaizdą ir mato, kaip kairė jos ausis išsipešus iš po skarelės. Prisimena, kaip ji siūdama ir giedodama dažnai užkišdavo smilių ir ištraukdavo tą ausies kriauklelę. Vaiko paklausta, kodėl taip daranti, atsakydavo žinomais pasakos žodžiais: kad tave geriau girdėčiau.

Kartais Lukui atrodo, kad Vėgėlytė nuo sienos stebi jo darbą, seka teptuko judesius ar rašiklio brėžiamas raides popieriuje. Ir tuomet gyva jos dvasia ima pleventi dirbtuvės tyloje, ir pasigirsta rankinės siuvamosios dudenimas ir maldos žodžiai „Oi, Marija, Marija, angeliškas soste“. Ir į Luko širdį suplūsta visi vaikystės kvapai: medaus, medetkų, dobilų, alyvų žiedų, viržių, pariešės mėtų, darželio tulpių ir bijūnų, pečių ant ajerų kepamos duonos, ragaišio, keptos žuvies, žuvienės, virtų vėžių, vyšnių sakų, ežero lelijų, dumblo, asiūklių, Šventosios maurų ir pakrančių žilvičių, vilnonių siūlų, kailių, džiovintų vaistažolių, šviežiai nuskustų pušies šaknų, šieno, sudžiūvusių dobiliukų.

Luko ausis pasiekia visi vaikystės dienų ir naktų garsai: siuvamosios dūzgimas Vėgėlytės kamaraitėje, dėdės Jono dalgio plakimas, busilo kleketavimas ažuolo viršūnėje, vilkšunio Argo grandinės skimbčiojimas, gaidžio valandų skaičiavimas, vištų keliamas triukšmas suradus sliėką, volungės ulbavimas pariešės ievynuose, toks aukštas sukančio ratus vanago klyksmas, rožančiaus ir poterių, ir litanijų kalbėjimas, dėdės knarkimas po pietų, kai langai uždangstyti antklodėm, kad musės nesėstų ant miegančio veido, tetos Stasios piktokas puodų stumdymas pečių, malkų spragsėjimas plytoje temstant, svirplio muzikėlė, ajerų ir švendrų šiurenimas, bažnyčios varpas, ančių kreksėjimas asiūklių saloje, irklo pliuškėjimas ir pavienių lašų kapsėjimas padėjus irklą skersai luotą, pilkųjų uldukų burkavimas Pakapių

pušyse, Kryžiaus kelius einančios minios giesmės, naktimis šūviai kažkur toli, kitapus Šventosios ar Bečių dvaro pusėj, garnizono *palutarkos* urzgimas, kareivių šauksmai, vandens malūno rato dundesys, arklių kanopų bilsmas į miestelio grindinį, dėdės Jono girta kalba „Išgamos mirtis... išgamos mirtis“.

Prieš Luko akis iškyla visi vaikystės vaizdai: žibalinės lempos rate visa šeima apsėdus garuojantį bulvių puodą, Argo nasruose sustingęs per pusnis į namus parneštas zuikis, kluone džiūstantys dėdės tinklai, kregždžių nameliai po tvarto sijomis, girgždantis keltas per Šventąją, į debesis įsmigęs trianguliacijos bokštas m a j a k a s, bažnyčios varpinė, nuo bombos smūgio į šventoriaus žolę susmigusios spalvoto stiklo šukės ir sveikesni stikliukai, aukštų vaško žvakių ramybė ant Didžiojo altoriaus, senoviškų, dar dvaro laikų, raudonų plytų koplyčios, jų nišose ant skardos nupiešti žiaurūs romėnų karių veidai, bizūnai jų kumščiuose, kraujo lašai ant Jėzaus kaktos ir veido, Veronikos skepeta su Išganytojo atvaizdu, bemaž visada tuščios ubagų kepurės Kryžiaus kelio pakraštyje dulkėtoj žolėj, girtų stribų muštinės dvaro salėj, miškinių veidai žiemą anapus pirkios lango lyg dvasios, lovoj sėdinti Vėgėlytė su rožančiaus karoliukais tarp pirštų, degantys dėdės aviliai ir gandralizdis, juodasis luotas tarp švendrų Kostecko įlankoj, luoto dugne besirangantis ungurys, susprogdinto bažnyčios bokšto atspindys ežere, mėnesienos takas šalia Sanklero salos.

Luko jausmus pasiekę visi vaikystės lytėjimai: Argo pakaušėlio plaukų švelnumas, iš Margės vilnų suveltas kamuoliukas ripkai ridenti, pirštų pagalvėlėmis liečiamas žemuogių, aviečių, serbentų paviršius, dilgėlių adatėlės rankose ir blauzdose ieškant paslėptų dedeklės kiaušinių, gruzlio slidumas, ešerio spygliai delnuose, bitės geluonis virš antakio, vapsvų geluonys visame vaiko kūnelyje, dėlės ežero dumble įbridus meškerioti raudonsparnių, sausų maurelių traškesys renkant juos iš padžiautų dėdės Jono tinklų, blusos, utėlės galvoje, kurių neima net metalinės šukos, tik žibalo smarvė, geliantis akmeninių bažnyčios grindų šaltis klūpant per Pakylėjimą, į vieškelio žvirgždą nubraukti klupsčiai pargriuvus bėgant pasitikti artėjantį tėvo „Sokolo“ garsą, plunksninis indėniškas galvos papuošalas, per miegus kutenantis skruostus, Cedrono brastos akmenukai, smingantys į basas kojas, dėdės delno ugnis ant veido prasižengus ar neatlikus pavesto darbo, pušyno spygliai pėdose, slieko ar apsiuvos vėrimas ant mažo kabliuko, pirštą sugnybę vėžys po Riešės alksnių šaknimis, slidžios varlių odos nunėrimas ruošiantis vėžiavimui naktį, malūno dulkių švelnumas braukiant delnu per sausą rąstą milžiniško ūsoriaus nugaros peleko ašmuo vaiko delne po *snariado* metimo į Butkevičiaus buktą, Vėgėlytės chalato šilkas užsnūdus, padėjus galvą ant jos kelių, šiltas jos delno šiurkštumas ant vaiko galvos.

Taigi paprasta nespalvota, tik išdidinta fotografija, o kiek atminimų aš sukeliu Luko sąmonėje ir širdyje. Senutės atvaizdas, sugrąžinantis prarastą laiką. Tokia yra mano kukli galybė, ir tik ugnis ją galėtų paversti pelenais. Bet ir jie primintų Lukui lauže keptas bulves su pelenų sluoksnėliu ant apskrudusios lupenos. Bet gal jau užteks to mano kalbėjimo – penktoji iš pasirinktų fotografijų laukia nesulaukia savo eilės, o juk ir ji turi ką papasakot, ką prisiminti, iškelti iš užmaršties.

Esu penktoji iš Luko pasirinktųjų. Kaip ir kitos, puošiu jo dirbtuvės sieną. Nesu nei labai didelė, nei mažytė. Nesu net įstiklinta – tiesiog priklijuota prie tapetų virš Luko darbo stalo. Jūs matote Luko tėvą ir motiną, dar trisdešimtmečius, sėdinčius ant akmens Vilniaus Trijų kryžių papėdėje. Po šitiek metų neprisimenu, koks fotografas išleido mane į pasaulį. Tai galėjo būti tėvo brolis ar šiaip pažįstamas, turintis kokį prieškarinį aparatėlį ir nepatingėjęs užkopti į aukštą Vilnios skardį. Esu sukurta vasarą – tai galite matyti iš Luko tėvų apsirengimo – pilkas tėvo kostiumas, rankoj skrybėlė, atlaisvintas kaklaryšis, motina vienplaukė, po pažastimi pasikišusi tikriausiai tėvo darbo odinę gėlėtą rankinę. Koja užmesta ant kitos, tad aiškiai matosi krokodilo odos vasariniai bateliai. Tiksliai negalėčiau pasakyti metų, nes kitoje mano pusėje įrašas kone visiškai nusitrynęs, aiškūs tik pirmi du skaičiai 19, o trečiasis bemaž neįžiūrimas, nors greičiausiai tai 4. Vadinas, jeigu tai karo metai, galėtų būti ir 41, ir 42, gal net 43-iejai.

Turėtumėte prisiminti, kad vokiečiai Trijų kryžių nesusprogdino, tai padarė kiti atėjūnai, tad mano popieriuje įamžintas paminklas galbūt dar prisimena savo kūrėją Vīvulskį. Turėčiau pasigirti, kad esu labai reta fotografija, užfiksavusi tikruosius kryžius, o tai, ką matote šiomis dienomis, tėra anų, pirmųjų,

kopija. O visos kopijos, žinia, neprilygsta originalams. Galima sakyti, kad Luko tėvams pasisekė, nors kaip jie atsirado ant aukšto kalno, kaip atsikvietė fotografą – visa tai išlieka paslaptis. Vartydama albumą motina mane praversdavo tarsi manęs nebūtų, bet kodėl taip elgdavosi – vėl paslaptis. Išėitų, kad iš penkių čia pasakojančių ir liudijančių nuotraukų esu paslaptینگiausia. Karo metų fotografijos labai retos, juo labiau su originaliais Trimis kryžiais.

Tėvai tokie jauni, kad Lukas tokių jų neprisimena. Kiek jam tuomet galėjo būti metų? Dveji? Treji? O gal tik vieneri? Ir vis dėlto jis dažnai žvilgsniu užklysta į manyje įamžintą vaizdą – tarsi įeina ir atsisėda prie tėvo kojų. Kartais kaip mažas berniukas, o retsykais ir kaip septyniasdešimties sulaukęs senis – man išlieka paslaptis, kaip jis užkopia tą statų Vilnios skardį, juk nuo rūkymo jo plaučiai vos greičiau paėjęjus ima dusti. Bet jam, matyt, labai įdomus yra tas laikų sukeitimas – jis senesnis už savo tėvus. Štai ką gali dokumentinė fotografija, laikų sukeitimo prasme su ja negalėtų lygintis joks kitas menas, nes jis dažniausiai kupinas fantazijų ir įvairių nukrypimų, kurie atitolina nuo gyvenimo tiesos.

Ir visgi Lukas mane laiko pasikabinęs virš darbo stalo ne dėl tėvų jaunystės, o dėl autentiškų Vivulskio Trijų kryžių. Būdama šeimos gyvenimo liudininkė, kartu esu ir istorinis dokumentas, jo net išradingiausi svetimų valstybių sukčiai nesugebėtų padirbti ir suklastoti.

Kartą Lukas pasiėmė mane ir Užupio kalnu pasiekė Trijų kryžių vietą. Laikydams ištiestoj rankoj, lygino manusius kryžius su atstatytais. Man atrodė, kad esame kaip du vandens lašai tapatūs, tačiau Luko žvilgsnyje regėjau kažkokį dvejonių atšvaitą. Neaišku, kas jam buvo ne taip, kaip turėtų būti – savo mintimis jis su manimi nepasidalijo. Tik baigęs apžiūrą, priglaudė mane prie lūpų ir užsimerkė. Ir šiandien negalėčiau tikrai pasakyti, ką jis bučiavo. Vivulskio sukurtą nuostabų meno kūrinį, taip pagerbdamas laiką, kai kryžių niekas nesprogdino, o gal tiesiog prisilietė prie nesugrąžinamos tėvų jaunystės, nors jos žiedas skleidėsi baisaus pasaulinio karo dienomis. Išėitų, kad jaunystės meilei – tėvai sėdi susiglaudę, kad niekada nenutoltų – net didžiosios žmonijos nelaimės bemaž neturi jokios įtakos. Dviejų žmonių širdys liepsnoja tarsi nematomoje uždaroje erdvėje, po neregimu gaubtu, jo prakirsti negali kulkų švinas, skeveldrų geležis ar budelių kirviai. Tokia maža meilės lobių sala baltųjų kryžių pavėsyje. Tarytum pasaulio ašis, aplink kurią sukasi vėjai, žvaigždynai ir bevardis apakintas laikas.

Sugrįžęs į namus ir vėl mane pritaisęs prie sienos, Lukas pasikvietė Margaritą, paprašė gerai įsižiūrėti į tėvų atvaizdus ir nieko neslepiant tiesiai pasakyti: ar šie du jauni žmonės panašūs į įsimylėjęlius, ar tik tokiais apsimeta?

Margarita, žinodama, kiek Luko tėvai gyveno išsiskyre, tarsi sutriko ir tik po ilgesnės pauzės pasakė: ši fotografija yra liudininkė, kad po Trimis kryžiais sėdintys vyras ir moteris jungiami vienos dvasios, jų širdžių artumas – akivaizdus.

Lukas apsikabino žmoną, padėkojo už tiesius žodžius ir paklausė: tai sakyk, kas gi galėjo gyvenimo sumaištyje atsitikti, kad šis, kaip sakai, akivaizdus dviejų žmonių artumas laikui bėgant pavirto žiauria neapykanta, ir žmonės neatsigręždami pabėgo į priešingas puses, kad iki mirties nesusitiktų? Kas kaltas? Ar galėjo atsitikti taip, kad aš buvau toji juodu jungiamoji gija, vienturtis be brolių ir seserų, labai anksti palikęs tėvų namus ir išėjęs savos laimės keliais? Nutrūko juos rišanti grandis, ir jie pamatė, kokie tapę vienas kitam svetimi? Mane kartais ima graužti sąžinė, kad nepadariau visko jų santuoką išgelbėti. Bet raminu save, mėgindamas visa paaiškinti likimo pirštu – jeigu jiems buvo lemta vienam kitą palikti, tai ir gausi šeima nebūtų įstengusi išgelbėti jų dviejų meilės.

Iš Margaritos tylėjimo supratau, kad ji pritaria Luko mintims, nes ir jos pačios gyvenimas yra tokio požiūrio įrodymas. Juk visos studijų draugės viena per kitą atkalbinėjo tekėti už stipriai geriančio antro kurso tapytojo – nebus gyvenimo, tik kančia, vargas, skurdas, įtarinėjimai, nuolatinis žeminimas, ir vis dėlto ji pakluso likimui, ir štai senatvė iš gyvenimo laužo pelenų atkapstė tuos artumo grynuolius, tuos švytinčius nekūniškos meilės brangakmenius, kaip dovaną jai už jaunystės pasišventimą, už širdyje anomis dienomis gimusį troškimą bent pamėginti išgelbėti nuokalnėn slystantį gabų jaunuolį. Davė žodį ir jį ištesėjo.

Štai kokius apmąstymus dviejų artimų žmonių širdyse gali pažadinti nespalvota karo metų fotografija, per stebuklą išlikus su kitomis keturiomis, kai buvo griunami pasaulio pamatai, Vilnius virto griuvėsių kapinynais, išnyko senieji miesto gyventojai. Tik Vilnia nepakeitė savo vagos, ir jos tėkmė be poilsio srūva ir srūva į Nerį, ši neša Medininkų aukštumose gimusių versmę į Nemuną, o šis – į jūrą.

Na, o dabar mes, visos penkios fotografijos, tariame: iki pasimatymo, vildamosi, kad po metų kitų Lukas ir vėl norės išgirsti mūsų pasakojamas daiktų ir žmonių istorijas, nes su jomis susipynė jo paties, žmonos, sūnų, tėvų, senelių, dėdžių ir tetų ir pagaliau prabėgusio laiko gijos, kad taptų neišardomu vieniu.

Leonardas Gutauskas, *Daiktai*, romanas, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008, p. 162–182.